

Руслан Забілий

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ДОЛИНЩИНІ В 1920-1929 РОКАХ

Долинщина вирізнялася серед більшості інших повітів Станіславівського воєводства тим, що її населення брало активну участь у перших визвольних змаганнях. Чимало вихідців із цього регіону воювали в легіоні Українських Січових Стрільців (УСС), лавах Української Галицької Армії (УГА). Свідомість населення залишалася на досить високому рівні, незважаючи на поразки, яких зазнав визвольний рух у 1918-1920 рр. Цей повіт став поряд із Коломийщиною, Рогатинщиною та іншими тим благодатним ґрунтом, де посіяне зерно високих ідеалів боротьби завжди було важко викоринити ворогам. Тому й не дивно, що тут чи не найраніше у воєводстві було створено Українську Військову Організацію (УВО), котра швидко переросла в досить потужну силу, здатну протистояти польському окупаційному режимові.

Про новий етап визвольного руху, започаткований діяльністю УВО, збереглося, на жаль, мало інформації у спогадах та працях істориків¹. Поправити ситуацію дозволяє широка джерельна база, зосереджена у фондах Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО)² та частково Центрального державного історичного архіву у м. Львові (ЦДІА у Львові)³. Документи, що стосуються зазначеної тематики, зосереджені в наглядових поліцейних справах за членами УВО та ОУН, звітах Долинського повітового староства та повітової поліції, листуванні повітової поліції з воєводським поліцейним управлінням тощо.

¹ Про діяльність УВО на Долинщині можемо почерпнути скрупу інформацію із праць: Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949 — 349 с. та Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Видання третє, доповнене. — Київ, 2007. — 1006 с.

² Фонд 2 «Станіславське воєводське управління» та фонд 68 «Станіславське воєводське Управління державної поліції».

³ Фонд 91 «Воєнізовані організації та військові установи».

Згідно з документами, у 1920 р. українське підпілля в Долинському повіті явно не діяло. Не виявлено жодної інформації про це у звітуванні повітової поліції загального аналітичного характеру.⁴ Це, однак, не означає, що тут не існувало організації. Причина відсутності інформації в іншому: польська поліція на той час ще не створила агентурної мережі, яка забезпечувала б її необхідною інформацією.

Колишні військовики УГА та Армії УНР створили в Празі таємну організацію «Воля», яка 1 вересня 1920 р. видала наказ №1⁵, а в грудні того ж року «Волю» на Долинщині створив поручник української армії Володимир Горбовий⁶. Невдовзі «Воля» прийняла назву «Українська військова організація». 25 грудня 1920 р. В. Горбового призначено повітовим провідником організації на Долинщині⁷.

Створювалася повітова УВО з учнів Долинської української гімназії — молодих хлопців, котрі, повернувшись із війни, продовжували здобувати освіту. Вони воювали в складі українських формувань, мали бойовий досвід. Про настрої гімназистів-вояків М. Селешко згадував: «Ми відчували, що ми творці чогось нового. Ми чекали на початок дій, що їх співучасниками мали бути. Ходили чутки, що УВО має ще якусь надбудову і що в ній є також старші люди, але це нас мало цікавило. Ми чекали дії. А позатим треба було вчитися й точно ходити до школи»⁸.

Навесні 1921 р. В. Горбовий провів перші збори членів повітової УВО, на яких було до десяти присутніх. Бойовики довідалися про те, що мають дбати про зброю й бути готовими до дій. Виявилося, що майже кожен з них озброєний і тримає у сховку австрійський або російський карабін, револьвер, гранати. Було заховано також кілька кулеметів та скриньки з набоями⁹.

⁴ Державний архів Івано-Франківської області (далі ДАІФО) — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690.

⁵ Горбовий В. Погода совісті. // Архів Центру досліджень визвольного руху (далі АЦДВР). — Фонд «Архів Нью-Йорку» — Од. зб. 1714. — Арк. 12.

⁶ В. С. Завжди незламний. (У 80-ліття д-ра Володимира Горбового) // Українська думка. — Ч. 19. — 10 травня 1979 р.

⁷ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Видання третє, доповнене. — Київ, 2007. — С. 660.

⁸ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 30.

⁹ Там само.

Деякий час, перебуваючи на стадії створення, повітова УВО зберігала строгу конспірацію. Цього ж 1921 р., а особливо у 1922 р. УВО сколихнула Долинський повіт численними та різномірними акціями. Акції диверсійного й терористичного характеру вимагали не тільки відповідного планування та підготовки, а й наявності кадрового та матеріально-технічного ресурсу, широких зв'язків, організації розвідувальної діяльності. Усе це могли здійснити тільки місцеві бойовики УВО, які відмінно знали ситуацію в повіті й мали відповідні можливості для реалізації запланованого.

Безпосередньо керував підпіллям та організовував акції в повіті Володимир Мацевич* — перший бойовий референт УВО Долинщини¹⁰.

Діяльність УВО на Долинщині вперше проявилася в жовтні 1921 р., коли бойовики отримали наказ не допустити перепису населення повіту. Метою зриву перепису було «довести до того, щоб врешті ворог не знав, скільки населення має окупована ним наша земля»¹¹. Бойовики виготовили рукописні відозви до селян із закликом не брати участі в переписі, які ночами розкидали в селах, клеїли на деревах, стовпах та парканах. У результаті одночасної та добре організованої пропагандистської акції хід перепису населення в повіті було частково провалено¹².

Володимир Горбовий,
перший командант
Долинської повітової
екзекутиви УВО

* Мацевич Володимир — «Яструб». Народився 1899 р. в м. Долині. У 1920-1922 рр. очолював бойову референтуру повітової УВО. Восени 1922 р. втік від поліції до Чехословаччини. Там здобув вищу технічну освіту. Член ОУН. У грудні 1936 р. повернувся до Станіславова, а 3 січня 1937 р. арештований польською поліцією в Коломиї та переданий до окружного суду у Львові. Подальша доля не відома.

¹⁰ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі ЦДІА України у м. Львові). — Ф. 91. — Оп. 3. — Спр. 98. — Арк. 10.

¹¹ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 30.

¹² Там само.

У листопаді 1921 р. повітова УВО, що нараховувала вже 17 бойовиків¹³, отримала наказ знищити акти перепису населення. Їх було спалено в будинку повітового староства¹⁴. Організував і провів акцію Богдан Федак, якого відразу ж після неї арештувала поліція¹⁵. Поліція також арештувала В. Горбового, але, не маючи, очевидно, доказів про його участь в акції, звільнила¹⁶.

До першої диверсійної акції готувалися ретельно. Добре працювала розвідка, яка якось виявила, що урядовець не зачинив щільно вікна староства. Бойовики відразу ж скористалися нагодою знищити акти. «Через невисокий балькон вони дістались до середини будинку, полляли акти нафтою і запалили. Правда, акти погоріли тільки частково, бо папір горить зле, коли звалений на купу, тай ще коли нема продуву; вдаток заалярмована охорона староства загасила пожежу. Але в загальному акція вдалася, бо що не згоріло, було припалене й обкурене, а в додаток полите водою, так що ніяк не можна було використати актів перепису»¹⁷.

18 квітня 1922 р. за виголошення антидержавної промови на цвинтарі в Долині арештовано повітового команданта УВО В. Горбового¹⁸. Його арешт не вплинув на ефективність діяльності УВО в повіті, яка розгорнулася в червні з новою силою. Бойовики зосередилися на диверсіях і терактах — відповідно до вказівок Начальної Команди УВО, що проводила першу широкомасштабну саботажну акцію. Йшлося про те, щоб створити в Західній Україні такі умови, які привернули б увагу міжнародної спільноти, свідчили б про те, що українці не погоджуються з польською окупацією своїх земель. Акції були спрямовані проти польської держави та всього, що їй належало.

Диверсійні акції УВО в повіті можна поділити на три групи: вони були спрямовані на комунікації, урядові будівлі та майно окремих поляків-колоністів і громадських організацій.

¹³ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 30.

¹⁴ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81.

¹⁵ Горбовий В. Погода совісті. — АЦДВР. — Фонд «Архів Нью-Йорку» — Од. зб. 1714. — Арк. 14.

¹⁶ В. С. Завжди незламний. (У 80-ліття д-ра Володимира Горбового) // Українська думка. — Ч. 19. — 10 травня 1979 р.

¹⁷ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 31.

¹⁸ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 1669. — Арк. 2 зв.

Тоді було підпалено стовпи та перервано телефонні лінії Долина — Вигода, Долина — Раків, Рожнятів — Перегінськ¹⁹. Злетів у повітря залізничний міст через р. Свіча біля с. Тяпчого на шляху Львів-Станіславів²⁰. У с. Старому Мізуні згоріло приміщення надлісництва*, а у с. Вигоді — пошта. У м. Долині запалали стодоли Микульського та Халецького, будівлі, що належали «Кулку рольнічому»²¹, згорів маєток «люстратора дібр» Гречля²².

Бойовики застрелили вїта Пацикова* Ілька Матійчина та гайового в с. Солотвині Мізунській, поранили постерункового в с. Мізуні Старому Степана Сковінського²³. У с. Вишкові застрелено Антона Березовського, українця, що хотів висуватися кандидатом у депутати до сейму та провадив антиукраїнську пропаганду, доносив поліції про діяльність УВО²⁴. Деяким долиньським полякам, що мали крайні антиукраїнські настрої, розіслали листи з погрозами²⁵.

Упродовж 1922 р. бойовики УВО під керуванням В. Мацевича здійснили 22 акції²⁶.

Саме в Долині започатковано вид акцій, що їх невдовзі організація широко розгорнула в Західній Україні, — експропріаційні акти («екси»), метою яких було здобуття коштів на бойову діяльність.

Розвідка повітової УВО звернула увагу на касира Долинського сільзаводу, який перевозив для робітників цього державного підприємства чималі суми грошей. Повітова УВО відчувала великий брак коштів для своєї діяльності, тож вирішено було відібрати їх

¹⁹ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81 зв.

²⁰ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 50.

* За спогадами М. Селешка, знищити надлісництво в Мізуні Старому не вдалося, бо місцеві члени УВО не зуміли отруїти собак з його охорони, до того ж до повітової каси не надійшла сума грошей, потрібна для проведення диверсії. Семеро бойовиків обмежилися тим, що вирішили за допомогою міни спалити деревину на лісопилні. Однак хоча міна й спрацювала, намокле дерево (акція була пізньої осені 1922 р.) не згоріло. Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 49.

²¹ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81 зв.

²² Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 31.

* Тепер належить до селища Вигода.

²³ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81 зв.

²⁴ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 45.

²⁵ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81 зв.

²⁶ ЦДІА України у м. Львові. — Ф. 91. — Оп. 3. — Спр. 98. — Арк. 10.

у поляків. Серед білого дня в м. Долині бойовики відібрали в касира мішок із понад чотирма мільйонами марок, який через кілька днів опинився у Львові в головній касі УВО²⁷.

Діяльність перших членів УВО в 1922 р. спричинилася до того, що в деяких селах повіту мешканці почали самотужки або в порозумінні з повітовою командою УВО організовувати боївки. Такі селянські боївки виконували допоміжну функцію — здійснювали розвідку, охорону, організаційно-пропагандистську роботу. У деяких селах число організованого й готового до дії селянства сягало до 20 осіб. Подекуди колишні військовики почали організовувати в лісах вишколи місцевої молоді.

За допомогою селянських боївок у гірських селах повітова команда УВО встановила зв'язок з українськими військовиками, інтернованими в Чехословаччині, а також контрабандистами, які добре знали переходи кордону у важкодоступних місцях Карпат. Створені лінії зв'язку перебували на контролі в повітового команданта УВО. Такі зв'язки були надзвичайно цінними для організації, адже через них із-за кордону йшли зброя та різні військові матеріали. Це мало значення не тільки для Долинського повіту, а й для цілої округи. Через те зазначену лінію зв'язку виділили в окрему, до якої не мали доступу бойовики²⁸.

Однак не всі акції повітової УВО завершувалися успіхом. Деякі з них провалювалися через прорахунки бойовиків, непередбачувані обставини під час їх виконання і т. д.

Не вдалося, наприклад, покарати коменданта поліції в с. Старому Мізуні. Засідку бойовиків біля будинку коменданта виявив пес. На це відреагувала поліція й переслідувала бойовиків кілька кілометрів, аж до лісу біля с. Новоселиці. Невдало закінчився екс на надлісництво в с. Рахині — озброєні поляки здійняли стрілянину²⁹.

Іноді доходило до сутичок із поліцією, які закінчувалися жертвами та пораненнями. Восени 1922 р. поліція переслідувала групу бойовиків, що перебиралася з-за кордону з бойовими матеріалами. Група з трьох бойовиків несподівано зіткнулася з поліцією в с. Мізуні Новому. У стрілянині двоє поляків загинуло, один отримав

²⁷ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпер, 1949. — С. 49.

²⁸ Там само. — С. 45.

²⁹ Там само. — С. 49-50.

поранення, інші порозбігалися. Бойовики розділилися, й один із них пішов до с. Мізуня Старого, де в черговій сутичці поранив ще одного польського поліціанта³⁰.

Але попри невдачі члени організації не розчаровувалися, адже, до прикладу, у повіті тільки спалено було понад 20 різних об'єктів³¹.

Така діяльність членів УВО в повіті підняла на ноги всю поліцію. Вона нишпорила по селах, збирала інформацію про бойовиків у своїй агентурі з місцевих колоністів та посадників, влаштовувала застави на шляхах. Для посилення боротьби з бойовиками у повіт прислали досвідчених агентів-українців навіть зі Львова. Вони намагалися проникнути в середовище УВО, дізнатися про її склад, озброєння, плани тощо.

Виявлені агенти пропадали безслідно, залишаючи повідомлення для поліції про те, що той чи інший «покидає службу й переходить до Чехії»³², а фактично бойовики їх ліквідовували.

Попри вживані повітовою УВО заходи, все ж таки не вдалося уникнути арештів. У с. Пацикові поліція арештувала Григорія Янчуру та Юрія Кобрини, у м. Долині — Івана Ярошевича, а в с. Новоселиці — Теодора Семківа³³.

Вдалося втекти від поліції в Чехословаччину Михайлові Косіву, Миколі Сові, Михайлові Селешку, Володимирі Мацевичу та Іванові Мазуркевичу.

Суд над чотирма виконавцями акцій відбувся в Стрию, окрожному місті. Г. Янчуру засудили на 20 років, Ю. Кобрини — на 10, а І. Ярошевича — на 6 років тюрми. Це був перший судовий процес над членами УВО з Долиниціни.

Польська поліція не мала ніяких прямих доказів того, що арештовані належать до УВО чи акції здійснювано із санкції організації. Не зізналися в належності до УВО й арештанти. Через це всіх чотирьох судили як політичних злочинців, що належали до невідомої української таємної боївки. Проте було зрозуміло, що подібними акціями як на Долиниціні, так і в інших повітах Станіславівщини керує УВО. На причетність організації до акцій у повіті вказувало

³⁰ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 45.

³¹ Там само. — С. 49.

³² Там само. — С. 51.

³³ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 690. — Арк. 81 зв.

Члени УВО Долинського повіту. 1920-ті рр.

також те, що засуджених добре знав долинянин Антон Стефанишин, член Стрийської окружної команди УВО³⁴.

Враховуючи те, що арештовані походили з м. Долини та найближчих сіл від Вигоди, а також здійснювали акції на території цих населених пунктів і їхніх околицях, напрошується висновок, що перші боївки УВО розпочали свою діяльність у м. Долині та Вигодщині й поширювали її майже на весь повіт, але не охопили повіту організаційною мережею.

Польська поліція, не маючи точної інформації про чисельність, наміри й силу УВО не тільки в повіті, а у воєводстві, значно переоцінювала її можливості. Про це свідчить той факт, що поліція Станіславівського воєводства під впливом перших масових акцій УВО впродовж минулих двох років була сильно занепокоєна ситуацією у воєводстві на початку 1923 р.

³⁴ ДАІФО – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 690. – Арк. 81 зв.

Поштовх до такої стурбованості спричинило рішення Ради послів Великої Британії, Франції, Італії та Японії 14 березня 1923 р. про визнання легітимною влади Польщі в Східній Галичині. Прихильники Євгена Петрушевича, що застрягли в міжпартійних чварах, не могли вплинути на Лігу націй і вирішити питання статусу Східної Галичини на користь українців³⁵. Про таку ситуацію у «великій політиці», гадаємо, добре знали поляки, але вони не здогадувалися, очевидно, що добре не згуртована й на той час нечисленна УВО не могла змінити ситуацію на свою користь.

Польську владу діяльність УВО спонукала вживати превентивних заходів. Поліція Станіславівського воєводства у квітні 1923 р. отримала інформацію, що в травні на теренах воєводства може вибухнути повстання під керуванням членів УВО, яке «має засвідчити перед всім світом, що український народ не сприймає і абсолютно не погоджується із шкідливим для українців рішенням Ради послів»³⁶.

Повітова поліція отримала з воєводства відповідні вказівки, які зводилися до спостереження за зміною настроїв населення, пильним спостереженням за діяльністю українських політичних осередків. Особливу увагу слід було звернути на поведінку осіб, які раніше засвідчили своє негативне ставлення до польської влади, були військовослужбовцями української або австрійської армії, — наголошено на потребі ретельного стеження за ними.

Виявивши ознаки підготовки українців до повстання, поліційні постерунки самостійно приводилися до бойової готовності, повідомляючи про це повітову поліцію. Передбачалося, що українці боївками по 4–5 осіб спробують роззброїти поліційні постерунки. У разі нападу поліції дозволено відкривати вогонь та вживати гранати³⁷.

Існував певний конкретний план збройних дій поліції, оскільки в разі вибуху повстання й участі в ньому переважаючих сил українців поліція із с. Осмолоди мала відступити до с. Перегінська; поліційні постерунки із с. Вишкова та с. Людвиківки* відходили б

³⁵ Кентій А. В. *Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр. Короткий нарис.* — Київ, 1998. — С. 24–25.

³⁶ ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.329. — Арк. 20.

³⁷ Там само.

* Тепер с. Мислівка.

до с. Велдіжа*. Поліція із с. Мізуня Старого мала приєднатися до найближчого поліцейного постерунку в Стрийському повіті. Поліція із с. Брязи** діставалася б до м. Болехова, поліція із с. Небилова відходила б до с. Перегінська, а всі інші постерунки стягнулися б до м. Долини.

Інформацію про можливість повстання у повіті було доведено також до 2-го батальйону 1-го полку прикордонної охорони³⁸. Цілком логічно можна припускати, що батальйон отримав наказ про приведення особового складу до повної бойової готовності.

Передбачалося, що повстання може й не бути, бо українці могли б обмежитися масовими демонстраціями. За такого розвитку подій поліція отримала розпорядження в жодному разі не допустити використання зброї зі свого боку або іншого кровопролиття, що спровокувало б у кінцевому підсумку непередбачувану й некеровану ситуацію³⁹.

Попри всі очікування повстання не відбулося, що розв'язало руки поліції, і вона та поляки-колоністи перейшли в наступ. Поляки відповіли масовими арештами молоді згідно з донесеннями агентури та «всліпу», без ґрунтовної доказової бази належності того чи іншого до організації. У січні 1923 р. в тюрмі Бригідки у Львові перебувало до 15 тис. ув'язнених українців⁴⁰.

У м. Долині та повіті, окрім арештів, поляки спалили майно українця Мацевича (21 вересня 1923 р.), підклали бомбу в приміщенні української гімназії⁴¹. З жовтня 1923 р. змушені були нелегально перейти кордон із Чехословаччиною, уникаючи польського переслідування, В. Горбовий, Осип Бойдуник і Яків Кралько, що прибув із Рівненського повіту⁴².

Після судового процесу, масових арештів та інших репресивних заходів польської влади будь-яка активна діяльність УВО на території повіту завмерла на три роки. Фактично, ще не ставши як слід на ноги, повітова УВО залишилася без керівництва. «В тюрму

* Тепер с. Шевченкове.

** Тепер с. Козаківка.

³⁸ ДАІФО – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 329. – Арк. 20 зв.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. – Вінніпер, 1949. – С. 52.

⁴¹ Там само.

⁴² ДАІФО – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1669. – Арк. 2 зв.

попало багато невинних людей; виарештований був і сільський актив. При цьому майже зліквідовано гімназію й учит[ельську] семинар[ію]. Повіт лишився без рук, бо інші активісти, що не попали до тюрми, поховалися»⁴³.

Польська поліція не зафіксувала жодної акції бойовиків на Долищині в 1923-1924 рр., хоч ретельно спостерігала за суспільно-політичним життям українців. Це, однак, не означає що УВО припинила тут своє існування. Вона відбудовувала мережу й посилила конспірацію членства настільки, що поліція не могла роздобути жодної інформації про життя організації.

На терені Долинського повіту в 1924 р. здійснила «рейд» група бойовиків УВО у складі 14 осіб, що сформувалася на території Чехословаччини. Йдучи півтора місяця маршрутом із Ясіня на Закарпатті через Печеніжинщину на Долищину, бойовики здійснювали пропаганду та розганяли поліційні постерунки. Але якогось особливого успіху цей «рейд» не мав⁴⁴.

У 1925 р. бойовики знову заявили про себе в повіті. Цього разу це були «екси» з метою здобути кошти на подальшу діяльність. Їх організація та втілення вимагали ретельної підготовки, відваги бойовиків та чималих зусиль. Посилення конспірації стало запорукою того, що поліція не мала можливості вийти на слід окремих учасників акцій, а якщо виконавці й були їй відомі, то тривалий час не могла їх розшукати.

В акції на Долищині брали участь місцеві бойовики та члени «Летючої бригади» Юліана Головінського, спеціально підготовленої для здійснення таких операцій. Повітовий бойовий референт УВО та місцеві бойовики мали забезпечувати проведення «ексів» розвідкою, зв'язком тощо⁴⁵.

18 липня 1925 р. члени «Летючої бригади» Антон Медвідь, Антон Дубаневич та Микола Ясінський із бойовиком повітової УВО Андрієм Оленським виконали «екс» на Долинському повітову касу⁴⁶. З неї планували забрати близько 84 000 злотих⁴⁷.

⁴³ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 54.

⁴⁴ Там само. — С. 70.

⁴⁵ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Видання третє, доповнене. — Київ, 2007. — С. 660.

⁴⁶ ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.690. — Арк. 82.

Юліан Головінський, комендант
«Летючої бригади» УВО.

М. Ясінський забезпечував охорону операції. Технічне забезпечення «ексу» планував А. Дубаневич. «Влом» до повітової каси здійснювали вночі. «Професійні вломники «розпорювали» або задню, або бічну стінку каси і тоді забирали поємність одного чи двох переділів. Дубаневич вирішив відімкнути двері з фронту й дістатися до всіх комор. Він зладив особливий сверлик, що прошивав найтвердшу сталь. Під час акції він вирізав у касі всі три замки, працюючи коло кожного 15-20 хвилин. Але, відкривши касу, знайшли в ній тільки 7 000 злотих*, бо — як пізніше виявилось — попереднього дня приїхав був воєвода й забрав готівку»⁴⁸.

Після виконання «ексу» група розбилася на частини. А. Дубаневич та А. Медвідь пішли в с. Рахиню на потяг. Біля залізничної каси постерунковий Мечислав Громадка намагався арештувати А. Дубаневича й відвести на постерунок у м. Долину. По дорозі бойовик його застрелив. А. Дубаневич безслідно зник, як і всі інші учасники нападу⁴⁹.

Однак ця історія мала непередбачуваний кінець. Під час арешту А. Дубаневича в Рахині А. Медвідь ховався неподалік у полі. Коли почув постріли, вирішив тікати й у поспіху забув портфель із готівкою та документами. Те, що в бойовика був портфель із документами та забраною з каси готівкою, було грубим порушенням

⁴⁷ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 68.

* За даними поліції, із каси бойовики забрали 6 500 злотих. ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.690. — Арк. 82.

⁴⁸ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 69.

⁴⁹ ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.690. — Арк. 82.

конспірації. За кілька днів поліція знайшла портфель і вийшла на слід А. Дубаневича. Його арештували у Львові, а на станції в м. Стрию — А. Медведя, який вирішив, не повідомляючи про помилку членів УВО, знайти злополучний портфель⁵⁰.

Окрім цих бойовиків, поліція арештувала ще Пантелеймона Костюка, Василя Костинюка, Михайла Гука, Василя Куровського та Антона Стефанишина, які, за зібраними матеріалами, також брали участь в організації «ексів»⁵¹.

Невдала акція не зупинила бойовиків: 1 вересня 1925 р. на дорозі Долина — Рожнятів вони відібрали 4 200 злотих у Тадея Урбаніка, які той віз для оплати зарплатні польським учителям. Поліції вдалося вийти на слід учасника «ексу» Василя Дренькала зі с. Старого Мізуня, але він, як тільки дізнався про можливість арешту, негайно перейшов у Чехословаччину⁵².

Діяльність «летючої бригади» Ю. Головінського завершилася в 1926 р. великим процесом «поштовців». На лаві підсудних опинилися М. Ясінський, А. Дубаневич, А. Медвідь, А. Оленський, Я. Барановський, Р. Барановський та інші, яким інкримінували й інші подібні «екси», як у м. Долині. Хоч очікували, що прокурор присудить три смертні вироки, «поштовці» отримали досить м'які присуди: А. Дубаневич — 8 р., М. Ясінський — 4 р., А. Медвідь та А. Оленський — по 3 р., а Барановські по 2 з половиною роки⁵³.

Микола Ясінський,
член «Летючої бригади» УВО.

⁵⁰ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 70.

⁵¹ ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.360. — Арк. 21.

⁵² Там само. — Спр.690. — Арк. 82.

⁵³ Мартинець В. Українське підпілля. Від У.В.О. до О.У.Н. — Вінніпег, 1949. — С. 76.

Після арештів у вересні 1925 р. повітова поліція вважала, що підпілля на Долинщині ліквідовано остаточно⁵⁴. Правда, 31 грудня 1925 р. невідомі здійснили невдалий напад на Тадея Моронія біля м. Болехова, який віз зарплату польським учителям. Бойовики вступили в перестрілку зі Станіславом Медвецьким, який супроводжував віз, важко поранили його й розбіглися, не забравши грошей⁵⁵.

На початковому етапі слідства поліція не мала жодних підстав звинувачувати в нападі УВО, тому прийшла до висновку, що це справа рук звичайних грабіжників⁵⁶. Через кілька місяців розслідування поліція зуміла з'ясувати деякі обставини нападу й виявити причетність до нього бойовиків УВО⁵⁷.

У другій половині 1925 р. повітова УВО перейшла в глибоке підпілля. Такою ж ситуація залишалася і в 1926 р. — поліція не зафіксувала ознак діяльності УВО на Долинщині. На запити поліційного управління Станіславівського воєводства долинський староста відписував, що не вдалося розкрити існування жодної нелегальної української організації й «правдоподібно тут такі не діють»⁵⁸. Ситуація залишалася незмінною й у січні 1927 р. — жодних ознак діяльності УВО поліція не виявила⁵⁹. Однак це не відповідало дійсності. Фактично УВО перебувала в глибокій конспірації, не проводила «ексів», саботажних чи терористичних акцій, а здійснювала відновлення мережі, проникнення в середовище легальних організацій, намагаючись таким чином впливати на ситуацію в повіті та контролювати її.

У лютому 1927 р. поліція вийшла на слід членів повітової УВО в результаті розслідування обставин вбивства у Львові 19 жовтня 1926 р. шкільного куратора Яна Собінського. В атентаті на куратора брав участь Прокіп Матійців*, який, мабуть, і розкрив деяких членів повітової УВО. Поліція взяла під нагляд Олену Королук та Антоніну Яніцьку, учителів приватної школи в Долині, та студентів

⁵⁴ ДАІФО — Ф.2. — Оп.1. — Спр.360. — Арк. 21.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Там само. — Спр. 690. — Арк. 81.

⁵⁷ Там само. — Спр.360. — Арк. 21.

⁵⁸ Там само. — Арк. 90.

⁵⁹ Там само. — Арк. 132.

Іванну Грицей, Василя Дзуля й Остапа Дерлицю⁶⁰. Також повітова поліція встановила, що члени УВО входять до товариств «Сокіл» та «Луг», але поки що ніяких акцій не організовують. Це спонукало брати їх на особливий контроль і пильніше, ніж дотепер приглядатися до діяльності цих організацій.

Після арешту Василя Атаманчука* в справі вбивства Яна Собінського, який до цієї справи взагалі не був причетний⁶¹, але знав багатьох членів УВО з Долинщини, повітом прокотилися арешти⁶².

У 1927-1928 рр. члени УВО зосередилися на проникненні в українські товариства, кооперативні спілки, партійні середовища, розгортанні своєї діяльності через їхні структури й поширенні там своїх впливів.

У деяких селах повіту діяльність товариства «Сокіл» забороняли. Так, воєводський рескрипт від 2 червня 1927 р. припинив дію «Сокола» в с. Церківна через антипольські настрої товариства, але в серпні 1928 р. тут створюється товариство «Луг», до якого ввійшли всі «соколи»⁶³. Це був не єдиний вихід для відновлення громадського життя сільської молоді. Іншим методом було пожвавлення вже діючих і відновлення саморозпущених осередків «Сокола» та «Лугу», розширення їх кількості.

1928 р. ці товариства помітно активізувалися. Такий поштовх був наслідком того, що в багатьох осередках товариств опинилися члени УВО. До того ж повітове керівництво «Сокола» із 27 червня 1928 р. очолив В. Горбовий, а до управи ввійшли Юрій Антонович як заступник, Владислав Антонович як секретар та Олена Королюк як «білийотер»⁶⁴. Справа опанування громадських організацій та середовищ суспільного життя не була легкою для членів УВО.

* Матійців Прокіп народився в с. Белеїв Долинського повіту, де був командантом бойки УВО, що діяла на терені сіл Тур'я Велика, Белеїв та Тростянець.

⁶⁰ ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 360. — Арк. 137.

* Польський суд засудив В. Атаманчука до кари смерті, замінивши її згодом на 10 років тюрми. Фактично ж виконавцями атентату були Роман Шухевич та Богдан Підгайний.

⁶¹ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. Видання третє, доповнене. — Київ, 2007. — С. 28.

⁶² ДАІФО — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 360. — Арк. 194.

⁶³ Там само. — Ф. 68. — Оп. 2. — Спр. 113. — Арк. 126.

⁶⁴ Там само. — Арк. 40.

У цьому їхніми конкурентами були члени Українського народно-демократичного об'єднання (УНДО)*.

Під час перевиборів керівництва місцевих осередків, наприклад, «Сокола», що проходили в червні-липні 1928 р., туди увійшли здебільшого «затяті ундовці»⁶⁵, але членам УВО вдалося зайняти провідні позиції, і то дуже швидко.

За статистичними відомостями, станом на 1928 р. у 64-х осередках «Просвіти» повіту було 4409 членів, які належали до УНДО, у восьми осередках «Сокола» — 462 члени, усі також із середовища УНДО. У «Рідній школі» та «Союзі українок» — по 150 та 60 членів відповідно, і всі також належали до УНДО⁶⁶. Незважаючи на таку ситуацію, члени УВО вже в липні 1928 р. розпочали потужну агітаційну кампанію, спрямовану на залучення нового членства до «Сокола» в м. Долині⁶⁷. Прихід нових кадрів у легальні організації, а фактично до УВО, дозволив відновити здійснення акцій. У ніч із 4 на 5 серпня 1928 р. на стовпах біля костьола в м. Болехові з'явилися летючки із закликами до протестів проти смертної кари учасникам нападу на пошту у Львові⁶⁸. У вересні 1928 р. по всіх лугових та сокільських осередках повіту впроваджено та проведено інтенсивні військові вишколи⁶⁹, що, безумовно, свідчить про зростання впливів УВО в цих товариствах.

Станом на початок 1929 р. найдієздатнішими в повіті були осередки УВО в м. Долині, м. Болехові, сс. Пацикові, Мізуні Старому, Новоселиці, Креховичах, Ракові, Надієві, Нінові Долішньому, Лісовичах, Гошеві, Витвиці, Ценяві й Осмолоді⁷⁰. У червні цього ж року поліція зафіксувала діяльність осередків УВО у сс. Струтині Вижньому, Струтині Нижньому, Рожнятові та Сваричеві⁷¹ — у тих населених пунктах, де раніше осередків організації не було, а якщо й було, то не вирізнялися активністю.

* Українське народно-демократичне об'єднання (УНДО) — партія правочлен-триського спрямування, заснована в 1925 р. шляхом об'єднання інших партій. Саморозпустилася в 1939 р.

⁶⁵ ДАІФО. — Ф. 68. — Оп. 2. — Спр. 113. — Арк. 71 зв.

⁶⁶ Там само. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 649. — Арк. 213.

⁶⁷ Там само. — Ф. 68. — Оп. 2. — Спр. 113. — Арк. 71 зв.

⁶⁸ Там само. — Арк. 125 зв.

⁶⁹ Там само. — Арк. 193 зв.

⁷⁰ Там само. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 526. — Арк. 226.

Поліція зібрала беззаперечні докази належності до УВО на 55 осіб. Найбільш небезпечними для влади вважали тих, що відбували покарання за участь у діяльності УВО й після тюрми повернулися на Долищину, а таких під наглядом перебувало вісім осіб: Антон Стефанишин, Іван Ярошевич, Антон Медвідь, Володимир Горбовий, Юрій Кобрин, Теодор Семків, Максим Тимків. З них поліція затримала лише Володимира Сухого, греко-католицького священика з м. Болехова⁷². Окрім цих діячів, у полі зору поліції перебувало ще близько 200 осіб, яких підозрювали в причетності до УВО⁷³. У 1929 р. члени УВО здобули міцні позиції в пожежно-гімнастичних товариствах «Сокіл» та «Луг», «Просвіті», кооперативах «Бесіда», «Сила» і «Надія»⁷⁴. Під впливом організації перебували адвокати, вчителі, духовенство, не кажучи вже про молодь та селян.

Отже, у Долинському повіті новий етап визвольного руху розпочався зі створення у грудні 1920 р. підпільної організації «Воля» — попередниці УВО. Кадровий ресурс повітової ексективи УВО становили колишні вояки українських формувань, що дозволило розгорнути активну діяльність організації. Найбільшою активністю УВО вирізнялася в 1921–1922 рр., коли здійснила низку різноманітних акцій та започаткувала «екси» — експропріаційні акції, що набули значного поширення. У 1923–1924 рр. повітова УВО не провадила активної роботи через арешти членства та репресивні заходи поляків і змушена була діяти конспіровано.

У 1925 р. діяльність УВО в повіті тісно пов'язувалася з акціями «летючої бригади» Ю. Головінського, через що мережа членів повітової організації тривалий час не виявляла жодних ознак існування. Однак у 1926–1929 рр. повітова УВО доклала чимало зусиль для того, аби проникнути в середовище різних легальних українських організацій та партій (УНДО) для посилення своїх впливів у цих середовищах. Пожвавлення суспільно-громадського життя у повіті внаслідок діяльності УВО дозволяло не тільки впливати на

⁷¹ ДАІФО. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 694. — Арк. 161 зв.

⁷² Там само. — Спр. 526. — Арк. 226.

⁷³ Там само. — Арк. 227.

⁷⁴ Там само. — Спр. 690. — Арк. 86.

ситуацію, а й виховувати та вишколювати молодь, систематично організовувати й проводити свята, що перетворилися в культові: день пам'яті Ольги Басараб, свято Матері, могил, Листопадового Чину та ін. Така діяльність формувала й виховувала покоління майбутніх членів ОУН, що розгорнули активну діяльність у повіті в 1930-1940-х рр.